

INFORMAȚII DE ARHIVĂ DESPRE CÂTEVA LOCALITĂȚI PĂDURENEȘTI (SEC. XX)

GHERGHINA BODA

Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva
gina_boda@yahoo.com

Cuvinte cheie: Ținutul Pădurenilor, monografie, așezări, relief, organizare socială
Keywords: Land of Woodsmen, monograph, settlements, relief, social organization

Ținutul Pădurenilor este o veche zonă istorică, așezările sale fiind cunoscute încă din Evul Mediu. Relieful este muntos, cu multe păduri și râuri mici. Satele sunt, în general, împrăștiate. Lucrarea se referă la monografiile localităților Govăjdie, Cerișor, Lelese, Sohodol și Runcul Mare. Locuitorii se ocupă cu agricultura și creșterea animalelor. Majoritatea sunt români ortodocși. Localitățile au școală, biserică, moară, uneori dispensar medical. Casele sunt din lemn cu fundații de piatră. Alimentele sunt sărace și insuficiente iar îmbrăcămintea este similară cu a dacilor.

Despre ținutul pitoresc al Pădurenilor s-a scris mult în decursul timpului, acesta atrăgând atenția specialiștilor prin originalitatea și unicitatea elementelor etnografice în special, total diferite de cele ale ținuturilor vecine. Deși nu există nicio dată istorică despre unitatea teritorială a „Țării Pădurenilor” de pe cuprinsul județului Hunedoara, totuși această zonă are un caracter distinct, granițe clar delimitate și o puternică personalitate etnică diferențiată față de celelalte zone vecine, mai mult sau mai puțin îndepărtate. Este zona cuprinsă între ramnificațiile de est ale Munților Poiana Ruscă, platou mărginit la nord de Valea Mureșului, la sud de Țara Hațegului, iar la est oprindu-se în Valea Cernei. Acesta alcătuiește o platformă cu o înălțime de 1100 m, fiind despărțit de regiunile vecine printr-o zonă împădurită și tăiată de văi adânci¹. De fapt, întregul ținut al Pădurenilor este izolat printr-un brâu de păduri, atâtea câte au mai rămas astăzi. Locuitorii săi trăiesc în sate mici, răsfirate pe creste și culmi de dealuri despărțite prin văi adânci, brazdate de câte un râuleț firav, care n-a făcut niciodată față necesarului de apă al zonei. Pădurenii au fost intens umanizați pe latura de est, unde sunt și mai bine dezvoltați.

Munții Poiana Ruscă sunt dominați de o culme centrală înaltă care unește cele două culminații principale ale muntelui. Din aceste vârfuri se desprind radiar culmi lungi, numite de localnici „picioare”. La est de Vârful Rusca, în dreptul localității Vadu Dobrii se desfac trei picioare populate în principal de pădureni: către nord-est piciorul cu localitățile Poiana Răchițelii, Feregi, Poienița Tomii, Muncelu Mare, Muncelu Mic, către est piciorul Vadu Dobrii, Bunila, Poienița Voinii, Ruda, Ghelari, iar către sud-est piciorul care coboară spre Meria².

¹ Antologie 1959, p. 3.

² Pop 2006, p. 14.

Relieful este în strânsă legătură cu structura geologică și cu factorii exogeni, existând culmi greoaie în șisturile cristaline și forme carstice în rocile calcaroase (doline, falii, văi oarbe, sohodoluri, chei, peșteri etc.), în formațiunile sedimentare (gresii, marne, conglomerate etc.) înregistrându-se o fragmentare mai accentuată³. Modificările antropice principale sunt determinate de defrișările masive din estul și nordul masivului, în principal, dar și de minerit.

Pădurea deține în jur de 75% din suprafața muntelui, pe platforma Pădurenilor aceasta situându-se cam la 60%. La înălțimi de peste 1000 m sunt prezente pădurile de molid, brad și pin, ponderea cea mai mare având-o însă foioasele (fag, gorun, stejar pedunculat, frasin, tei, alun, jugastru etc.).

Datorită acestei structuri geologice au apărut și resurse ale subsolului specifice: minereu de fier (Ghelari, Teliucu Inferior, Vadu Dobrii, Rușchița etc.), metale neferoase (cupru și plumb la Muncelu Mic, Boița, Rușchița), marmură (Alun, Rușchița), talc (Lelese-Cerișor-Govăjdia), dolomite (în estul masivului) și nisipuri cuarțoase (Zolt). Toponimia localității Cerișor demonstrează că talcul și steatitul erau cunoscute de localnici din vechime, probabil și utilizate. Marmura era exploatată la Rușchița și Alun, fiind extrasă „din masive de calcare care provin din metamorfozarea unor recifi și a depozitelor calcaroase perireciful de vârstă devoniană dezvoltate pe un relief submarin de roci vulcanice bazice”⁴. Marmura de Rușchița avea o structură decorativă deosebită, cu nuanțe de roz și alb, în timp ce marmura de Alun avea o granulație mai fină, cu tente slabe de brun gălbui sau brun roșcat.

Structurile geologice și relieful au influențat considerabil localizarea, structura și funcționalitatea așezărilor, precum și modul de trai al locuitorilor. În masivul Poiana Ruscă satele s-au înjghebat pe culmile interfluviale netede, de unde își trag și denumirea, ca de exemplu satele Bunila, Toplița, Răchițana ș.a. Ținutul Pădurenilor a fost locuit din vremuri străvechi datorită pantelor prelungi și domoale care îl străbat. Profilul văilor în această zonă este larg, cu versanți domoli, semănând mult cu o regiune de dealuri. Pădurenii au contribuit la modelarea acestor regiuni prin nivelarea lor în terase, dictată de necesitățile agricole restrânse, cu scopul acoperirii nevoilor locale, această terasare oferind culmilor locuite un aspect cu totul particular⁵.

Pe la începutul sec. II d.Hr., estul masivului adăpostea cele mai multe centre dacice și romane, capitala statului după cucerirea romană găsindu-se la poalele masivului, în depresiunea Hațegului. Așezarea pădurenilor pe latura aceasta estică i-a ferit secole de-a rândul de influențele externe, fapt care explică conservarea nealterată a graiului actual în care se regăsesc multe expresii de origine latină (de exemplu „a vulnera”, cu sensul de a lovi), a portului unic, a tradițiilor etc. Cu toată această izolare, se resimt totuși unele influențe de origine slavă, în special în denumirea unor localități ca Sohodol, Ruda sau Dobra. Romulus Vuia afirma că asemenea particularități etnografice s-ar găsi, izolat, la bulgari.

Pădurea a avut rostul ei în dezvoltarea habitatului uman. Raporturile dintre colectivitatea umană și pădure au evoluat de la asigurarea de adăpost, până la asigurarea unor activități agricole și forestiere complexe. În decursul timpului, pădurea a fost folosită ca loc de refugiu și adăpost, pentru obținerea hranei oamenilor (vânat și culegerea fructelor de pădure) și a animalelor (pășune, frunzare, jir, ghindă), pentru obținerea lemnului de foc și a celor de construcție, pentru producerea mangalului

³ Badea, Niculescu, Roată, Buza, Sandu 2001, p. 144.

⁴ Kräutner 1984, p. 21-22.

⁵ Kräutner 1984, p. 12.

necesar în metalurgia fierului practicat intens în zonă, activitate care a dat naștere unei noi ocupații, cea a „bocșeritului”.

Nevoia tot mai mare de teren a dus însă la defrișarea treptată a pădurii. Acest fapt este reflectat și toponimic. De exemplu, localitatea Runcu Mare vine de la runcuire, care semnifică defrișarea totală a unei suprafețe, inclusiv a cioturilor. De reținut că aceste suprafețe despădurite puteau fi folosite doar câțiva ani, după care erau părăsite total sau parțial, pădurile refăcându-se în timp în mod natural. Gospodăriile rămâneau „pe loc” sau „roiau”, în funcție de noile locuri defrișate și curățate⁶.

Zona pădurenilor a fost locuită încă din preistorie, lucru certificat de descoperirile arheologice din zonă. Cea mai veche localitate pădurească atestată documentar este **Ghelarul** (Gyalár)⁷, care prin anii 213–215 a.Hr. era cunoscută ca loc de extragere a minereului de fier. Constantin Daicoviciu aprecia că celebra inscripție cuprinsă în *Corpus Inscriptiorum Latinorum* se referă tocmai la această localitate. Dar primul sat pădurenesc menționat într-un document este **Ruda** la 1298. Unele localități sunt atestate documentar încă de la începutul Evului Mediu. Despre comuna **Bunila** (Bunyila)⁸ avem informații că înainte de 1416, nobilul Mușana de Densuș stăpânea unele părți din „*possessio Bwnylla*”, pe care le zălogise în acea perioadă, dar în anul 1438, „*possessio Bwnylla*”, împreună cu numeroase sate și părți de sate care făceau parte din „districtu de Hathzak” intraseră în stăpânirea lui Ștefan Mușina și a fratelui său Sandrin, fiii lui Ioan de Densuș, deci ai nepoților de frate ai lui Mușana⁹. La 1494, nobilul Dan de Bunila revendica moștenirea terenurilor aflate în stăpânirea bunicii sale, Neaga, fiica lui Iuga de Silvașu de Sus. Nu avem informații despre descendența nobilului Dan de Bunila. Numele satului fie provine dintr-un antroponim, fie evocă calitatea locului¹⁰. **Poenița Voinii** (Pojenicavojni, Boiniza)¹¹, sat din componența comunei Bunila, apare în documente la 1380 când Stoian, fiul lui Mușana din familia cnezilor Densușieni, era întărit în stăpânirea unei „moșii pustii și aproape lipsite de locuitori”, numită *Polonycza*, așezată „lângă râul Cernișoara” în districtul Hunedoarei¹². Antroponimul Voinea apare mai târziu în numele satului, la 1560 se pare că s-ar fi numit Poienița lui Giurcă. Satul **Hășdău**, din apropierea Topliței, este atestat documentar la 1438 când „*possessio Hasdo*”, împreună cu alte sate și părți de sate din zonă sunt întărite pentru merite militare lui Ștefan, zis Mușina și fratelui său Sandrin¹³. La 1467 și 1481 apare în stăpânirea Densușienilor și a urmașilor acestora. După Radu Popa, numele satului se explică probabil ca și Hășdatul, adică crăpătură sau văgăună, cuvânt derivat din maghiarul hasdát, hasadék. Un alt sat pădurenesc atestat documentar este **Nandru**, care la 1330 apare ca „*villa Nandor*”, alături de Josani și Valea Nandrului, aflate în stăpânirea nobililor din neamul Hermann, cu reședința la Mintia¹⁴. Satul este amintit în documente cu prilejul unui partaj al moșiilor acestei familii. La 1499 apare iarăși atestat documentar. Radu Popa consideră că originea numelui satului se află într-un antroponim, sat care a putut avea cândva și numele Susani, aflându-se în

⁶ Cucu 1998, p. 26.

⁷ Harta iosefină a Transilvaniei, p. 198.

⁸ Harta iosefină a Transilvaniei, p. 198.

⁹ Popa 1988, p. 90.

¹⁰ Popa 1988, p. 90.

¹¹ Harta iosefină a Transilvaniei, p. 198.

¹² Popa 1988, p. 122.

¹³ Popa 1988, p. 99.

¹⁴ Popa 1988, p. 106.

amonte de Joseni. Satul **Boia**, azi Boia Bârzii (Bojabirz, Ochsendorf, Boja)¹⁵, este atestat documentar la 1386 când cneazul Dobre, fiul lui Ioan de Leșnic este întărit în stăpânirea unui loc de vărat numit „Boya”, lipsit de locuitori și care se întindea până la muntele „Byhauas”¹⁶. La 1453, localitatea ținea de cetatea Deva. Radu Popa crede că toponimul are mai multe explicații, în primul rând cu sensul de curătură sau boiște, dar și ca loc pentru vărat vitele mari, dacă este pus în legătură cu tema bouului. **Cerņișoara**, sau Cerņișoara-Florese, aparținând comunei Bunila, este atestată la 1438 ca „*possessio Cernyesara*”, alături de alte zece sate și părți din trei sate, toate aparținând districtului „de Hathzak” și aflate în stăpânirea lui Ștefan Murșina și a fratelui său Sandrin¹⁷. **Lunca Cernii** este atestată pentru prima dată la 1369 sub denumirea de satul „*Nyres*”, aflat în stăpânirea cnezilor de Densuș și care a fost identificat cu cele două Lunca Cernii (de Jos și de Sus), făcându-se legătura cu numele maghiar al acestora, anume Nyresfalva¹⁸. Însă Radu Popa crede că este mai firească identificarea cu localitatea Mesteacăn, deoarece Nyres se traduce prin mesteacăn. **Muncelu Mare** (Nagymuncsel)¹⁹ este atestat ca moșie distinctă la 1491 sub numele de „*possessio Naghmonchel*”²⁰. **Teliucul** este atestat la 1431 ca „*possessio Thelek*”, numele provenind din maghiarul *telek*, cu sensul de teren delimitat, lot de pământ sau moșie²¹. Satul **Bătrâna** (Batrina, Altendorf)²² și localitățile învecinate au gravitat spre Hunedoara, fiind influențate de acest oraș în decursul timpului. Satul este cel mai izolat și situat în zona cea mai înaltă a părții de vest a ținutului, fiind un sat de tip îngrămădit, o excepție pentru așezările de munte. Denumirea localității este menționată documentar ca sat în conscripția urbarială din 1820, iar munții Bătrâna sunt semnalati în urbariul din 1681²³. Și salba de așezări pădurenești continuă cu alte sate, în genere manifestând același tip de caracteristici specifice satelor de munte.

Satele pădurenești, începând cu Evul mediu, sunt tot mai des amintite în documentele vremii, în special datorită îndeletnicirilor miniere ale locuitorilor din zonă. Unirea cu România din 1918 a adus importante schimbări în viața acestora iar perioada interbelică și cea a celor două războaie mondiale a continuat seria transformărilor sociale, politice, administrative și culturale a transilvănenilor, implicit a pădurenților. Anul 1939 este destul de documentat în arhiva hunedoreană, informațiile venind să întregescă istoria locală a acestui ținut. Cercetările de arhivă au adus la lumină existența monografiilor comunelor Govăjdia, Cerișor, Lelese, Sohodol și Runcul Mare, monografiile la care m-am limitat în această lucrare, informațiile privind aceste localități pădurenești fiind mult mai ample dacă le-am fi corelat cu cele din alte fonduri arhivistice.

Monografiile conțin istoricul comunei, planul de situație, un chestionar, programe de lucru între 6 luni și 5 ani.

Comuna Govăjdia este situată la 14 km depărtare de orașul Hunedoara, pe sălbatica Vale a Runculului, într-una dintre cele mai pitorești regiuni a plasei Hunedoara. Comuna a luat ființă „odată cu primele așezări metalurgice miniere care erau acționate

¹⁵ Harta iosefină a Transilvaniei, p. 198.

¹⁶ Popa 1988, p. 86.

¹⁷ Popa 1988, p. 90.

¹⁸ Popa 1988, p. 102.

¹⁹ Harta iosefină a Transilvaniei, p. 198.

²⁰ Popa 1988, p. 106.

²¹ Popa 1988, p. 127.

²² Harta iosefină a Transilvaniei, p. 198.

²³ Milcu, Dumitrescu 1961, p. 23.

de putere hidraulică și erau în parte proprietatea Statului și altă parte a particularilor ca Contele Banfy, care în răstimp încă le cedă Statului”²⁴. Istoria acestor locuri se confundă cu istoria metalurgiei și arată că aici le-au fost făurite săbiile și lăncile Huniazilor. Este amintit și renumitul furnal „cu o capacitate de 25 de tone, care deși există și azi, nu lucrează”²⁵. Renumitul furnal de obținere a fontei, construit între anii 1806-1813 de către administrația habsburgică, a dat oțelul necesar construirii celebrului Turn Eiffel din Paris. La aceea vreme, furnalul era cel mai modern furnal de topire a minereurilor de fier din Europa. A funcționat până la începutul secolului XX, ultimele reparații făcându-se în primii doi ani ai Primului Război Mondial. În anul 2000, prin Legea nr. 5/6 martie, cuptorul a fost declarat monument de arhitectură industrială.

Datorită reliefului – îngusta Vale a Runcului și munții stâncoși care o înconjoară – agricultura nu este propice, locuitorii fiind muncitori și meseriași la Uzinele de Fier din Hunedoara. Casele sunt fie ascunse în vreo poieniță, fie cățarate pe stânci.

Locuitorii sunt în număr de 361, dintre care români 283 și minoritari 78. Românii sunt aproape toți de religie ortodoxă și au biserică, ridicată prin contribuții proprii în urmă cu 100 de ani (pe la 1839), pe care o frecventează destul de regulat. Minoritarii sunt de religie catolică, au propria biserică, dar ridicată de statul maghiar. Aceștia au fost colonizați aici de austrieci. Ei „s-au împrietenit și încuscrit cu românii în așa măsură încât dacă nu li s-ar scormoni și nu li s-ar irita ținuta lor, ar fi cei mai pașnici cetățeni”²⁶.

Comuna are o școală, care din păcate funcționează „într-un local pornit spre ruină”, dar care este totuși frecventată de copiii comunei. Notarul și primarul care au întocmit această monografie constată că starea de spirit a populației românești este lăudabilă, că meseriașii, deși sunt în permanent contact cu elemente străine, nu manifestă nici o tendință extremistă. Însă le reproșează acestora faptul că au renunțat la portul curat românesc în favoarea celui nemțesc. De aceea, se recomandă ca școala, căminul cultural și biserica să inițieze măsuri pentru remedierea acestui neajuns.

Despre alimentația populației comunei aflăm că este „destul de bunișoară”, modul de preparare fiind foarte apropiat de bucătăria austriacă.

Conform datelor unui chestionar Model nr. 1, aflăm următoarele²⁷: comuna a luat ființă în anul 1770-1790; Kaszabánya este denumirea veche și nouă a satelor ce o compun; populația este în număr de 361 de persoane, dintre care 104 capi de familie; veniturile comunei coincid cu cheltuielile în sumă de 504.831 lei, nu există coloniști în comună; în comună există un han, proprietatea lui Lozici Nistor; mai există un atelier de unelte agricole ale Uzinelor din Hunedoara, o moară de apă cu 2 roți și o prăvălie mixtă; ocupația de bază a locuitorilor este fierăria și muncitori la Uzinele din Hunedoara; starea materială a locuitorilor este de nivel mediu, au proprietăți agricole de 50 ha până la un imaș, câte „o căsuță slabă” și obțin venituri din salariu de meseriași; suprafața moșiei comunei este de 532 ha; doar 12 locuitori posedă unelte primitive, restul nu dețin unelte agricole; comuna nu are izlaz, nici buget iar puținele vite le pășunează pe golurile comunei; Florincaș Aron și Fekete Geza sunt singurele persoane cu situație morală și materială mai însemnate din comună; locuitorii posedă 43 de vaci, 3 capre și 53 de porci; pe suprafața comunei există 104 case, toate construite din piatră și lemn, la care se adaugă notariatul și primăria care își au sediul în casele pretinse ale uzinei dar pentru

²⁴ SJHd AN, Govașdia, f. 2.

²⁵ SJHd AN, Govașdia, f. 2.

²⁶ SJHd AN, Govașdia, f. 2.

²⁷ SJHd AN, Govașdia, f. 4.

care nu s-a plătit chirie de 45 de ani; referitor la igienă, aceasta se prezintă mulțumitor, casele sunt curate, boli contagioase nu sunt, doar cazurile de tuberculoză sunt destul de multe, în caz de boală locuitorii consultă medicul; există o circumscripție sanitară care are doar un medic, pe Armean Virgil; comuna are o școală primară cu 7 clase și 31 elevi care au situație la învățatură foarte bună; căminul cultural „General Dragalina” este condus de Lozici Nistor, activitatea acestuia lăsând de dorit deși locuitorii sunt dornici de cultură; starea drumurilor este „bunișoară”; comuna duce o lipsă „ardentă” de o clădire pentru școală și de telefon; autoritățile din comună sunt: Birișoni Matei (notar cercular), Gostian Iosif (primar), Buică Augustin (preot ortodox), Laszlo Dionisie (preot catolic), Mihuț Gheorghe (învățător director), Stihu Ștefan (perceptor) și Armeanu Virgil (medic); capacitatea de cantonament a comunei este de 25 ofițeri, 900 persoane și 35 cai; capacitatea de alimentare cu apă este nemulțumitoare deoarece apa puțină a râului este „cantată de turbina uzinei”, vara râul seacă, fântâni nu sunt iar conductele uzinei sunt insuficiente.

Monografia ne dă informații și despre suprafața totală a pământului cultivat și arabil: grădini 9 ha, arabil 30 ha, fânețe 18 ha, pășune-pădure 461 ha, neproductiv 14 ha, în total 532 ha de pământ²⁸. Se cultivă grâu, porumb, ovăz și fructe (mere, prune, nuci).

Comuna are nevoie de drumuri, poduri, școli, biserici, dispensare, băi populare, cuptor de uscat fructe etc. Toate acestea se pot realiza prin muncă obștească, subvenții de la Ținut și cu bani de la buget.

Comuna Cerișor se află la o distanță de 4 km de Govăjdia, pe platoul Cerișorului, „așezat între Valea Lelesei și a Rechișoarei la o înălțime de 600 m”²⁹. Date despre originea exactă a comunei nu se cunosc, dar se știe că datează din perioada dacică. În urmă cu peste 100 de ani, locuitorii trăiau mai jos, în Valea Rechișoarei „și numai greutatea de acces din vale la platoul unde se află pământ arător i-a forțat să se mute sus în deal unde pământul fiind argilos nu se pot construi fântâni și populația este silită a capta apa de ploaie spre a bea în urmă stătută și plină de bacili periculoși”.

Comuna numără 474 de locuitori, dintre care români 472 și minoritari 2, 102 locuințe, aproape toate din lemn cu fundație de piatră, 36 de oameni înstăriți, restul fiind săraci. Există o școală primară, o biserică ortodoxă, dispensar medical nu există, de aceea locuitorii se duc la Govăjdie pentru consultații medicale, deși cei mai mulți nu apelează la medic. În comună mai există o cârciumă, o prăvălie mixtă, mina de talc, 3 mori de apă. Locuitorii posedă 63 de cai, 114 boi de jug, 118 vaci, 83 de porci și 1670 de oi, ceea ce dovedește că ramura creșterii animalelor este bine dezvoltată.

Localitatea posedă o suprafață totală de 1468 ha de pământ, dintre care arabil 425 ha, grădini 44 ha, fânețe 223 ha, pășune 414 ha, pădure 318 ha și pământ neproductiv 44 ha. Se cultivă grâu, porumb, ovăz, orz, cânepă și in. Comuna are și livezi de mere, prune și nuci.

Unelte utilizate în agricultură sunt destul de primitive, locuitorii posedând doar pluguri de lemn și care cu osii de lemn.

În anul 1930 a avut loc un mare incendiu în urma căruia 2/3 din comună a ars, dar a fost refăcută cu ajutorul statului.

Majoritatea locuitorilor se ocupă cu agricultura, creșterea vitelor, în special a oilor, 38 dintre ei lucrează la Uzinele de Fier din Hunedoara și la mina de talc ce s-a deschis aici în 1933. Aceștia se îmbracă în straie populare de pe vremea dacilor. Curățenia însă lasă de dorit. Frecventează des biserica și școala, spiritul lor național

²⁸ SJHd AN, Govașdia, f. 1.

²⁹ SJHd AN, Cerișor.

fiind foarte demn. Dintre autorități fac parte primarul Gheorghe Vinca, preotul Augustin Builă și învățătorul Stoica Anton. Capacitatea de cantonament a comunei este de 30 de ofițeri, 750 de persoane și 60 de cai.

Comuna are un mare inconvenient și anume alimentarea insuficientă cu apă, pământul fiind argilos și fără izvoare.

Comuna Lelese³⁰ se află la capătul de sud al Govăjdiei, ape Valea Lelesei și pe râul cu același nume. Este așezată la 13 km în susul apei, pe un platou de 500 m înălțime. Nici originea acestei comune nu se cunoaște cu certitudine, dar se știe că datează din timpurile dacilor.

Localitatea este destul de compactă. Are un număr de 462 de locuitori, toți români, dintre care doar 5 sunt înstăriți, restul de 438 fiind săraci, 93 de locuințe, o școală, o biserică, fără dispensar medical, baie populară, cârciumă sau cămin cultural, o moară de apă țărănească aflată în încăperea de deschidere a unei mine de talc. Locuințele, ca și cele din celelalte localități pădurenești, sunt de lemn cu fundația de piatră. Primăria aparține notariatului Govăjdie și este condusă de Mușa Petru. Școala are 7 clase cu 57 de elevi, care primesc o instrucție bună de la învățătorul Buican Andrei. Alimentarea cu apă, ca și la Cerișor, este insuficientă.

Locuitorii se ocupă cu agricultura și creșterea vitelor. Comuna deține o suprafață totală de 2387 ha, dintre care pământ arabil 691 ha, grădini 43 ha, fânețe 376 ha, pășune 439 ha, pădure 721 ha și pământ neproductiv 117 ha. Se cultivă grâu, porumb, orz, ovăz, cânepă, in, fructe (mere, prune, nuci). Agricultura practică este primitivă, atât din cauza uneltelor folosite, cât și a pământului infertil. Din această cauză hrana este sărăcăcioasă și insuficientă, mărginită la mălai și brânzeturi ca mâncare de bază. Creșterea animalelor este destul de înfloritoare, locuitorii crescând 36 de cai, 136 boi de jug, 130 de vaci, 114 porci și 2233 oi.

Ei se îmbracă tot ca pe vremea dacilor, purtând cu mândrie aceste costume populare, au un caracter ales, sunt destul de morali, printre ei fiind doar 8 perechi în concubinaj, religioși, dornici de învățătură, cu o mare mândrie națională. Și aici lasă de dorit starea de igienă și cea de sănătate.

Capacitatea de cantonament a comunei este de 65 de ofițeri, 1000 persoane și 150 de cai.

Comuna Sohodol³¹ se află pe platoul ce predomină Valea Lelesei, sper vest față de comuna cu același nume. Referitor la vechimea comunei nu există date certe, ci se pare că „toate datele ne duc la cele mai vechi timpuri când populația pașnică se refugia în munți din calea năvălitorilor barbari”.

Locuitorii sunt în număr de 225, toți români ortodocși, care se ocupă cu agricultura primitivă și cu creșterea vitelor. În comună există doar 54 de locuințe mici și inconfortabile. Dintre locuitori 18 sunt înstăriți, restul de 207 sunt săraci. Suprafața totală deținută de comună este de 677 ha, dintre care pământ arabil 239 ha, grădini 16, fânețe 142 ha, pășune 126 ha, pădure 132 ha și pământ neproductiv 22 ha. Se cultivă grâu, porumb, ovăz, cânepă, in, fructe. În comună există 43 de cai, 54 boi de jug, 82 de vaci, 48 de porci și 879 de oi.

Localitatea mai deține 4 mori cu apă țărănești primitive cu câte o piatră, o școală primară cu 7 clase și 29 de elevi, o biserică ortodoxă. Autoritățile sunt primarul Aron Ienăsescu și învățătorul Gheorghe Ienăsescu.

³⁰ SJHd AN, Lelese.

³¹ SJHd AN, Sohodol.

Datorită infertilității pământului, locuitorii duc o viață destul de grea, alimentația lor fiind săracă și insuficientă, compusă în genere din mămăligă și brânzeturi. Alimentarea cu apă în schimb este suficientă. Igiena lasă și ea de dorit. Însă spiritul lor este ales, portul este cel dacic și au, ca toți pădurenii, o mare mândrie națională.

Capacitatea de cantonament este de 5 ofițeri, 120 de persoane și 30 de cai.

Comuna Runcul Mare este așezată pe valea Runcului, în vestul Govăjdiei, pe o lungime de 7 km de-a lungul văii, între cei mai pitorești munți. Datorită așezării sale, agricultura este practică cu dificultate și cu unelte primitive, motiv pentru care hrana produsă este insuficientă, locuitorii fiind nevoiți să se alimenteze din piețele orașului Hunedoara, aflat la 34 km distanță.

Comuna are un aspect împrăștiat, ceea ce s-a răsfrânt negativ asupra accesului copiilor la școală. Cu toate acestea, școala este frecventată, deși până la începutul secolului XX localitatea nu a avut un învățător, motiv pentru care localnicii au rămas mult în urma altora care au beneficiat de învățământ în sat. La momentul întocmirii monografiei, învățătorul era concentrat.

Localnicii sunt în număr de 398, dintre care doar 22 înstăriți, toți români ortodocși, au 93 de locuințe de lemn și fundație de piatră, o școală cu 7 clase și 36 de elevi, 3 biserici dintre care una de pe la începutul sec. al XIX-lea (cca. 1809), 6 mori de apă, o prăvălie mixtă. Izolarea comunei a determinat păstrarea nealterată a portului dacic, a obiceiurilor, tradițiilor și a unei moralități sănătoase, doar 4 perechi trăind în concubinaj. Alimentația cu apă a comunei este suficientă.

Locuitorii se ocupă cu agricultura și creșterea animalelor. Suprafața totală deținută de comună este de 4331 ha, dintre care pământ arabil 218 ha, grădini 8 ha, fânețe 596 ha, pășune 352 ha, pădure 3085 ha și pământ neproductiv 72 ha. Se cultivă grâu, porumb, ovăz, cânepă, in, fructe. Zestre animalieră este constituită din 65 de cai, 52 boi de jug, 1 taur rasa Pinzgauer, 181 de vaci, 83 de porci, i vier rasa Bazna, 1551 de oi.

Cercetarea acestor monografii aduce în atenție mai multe caracteristici comune ale localităților pădurenești: 1) Sunt situate pe platouri destul de înalte, ceea ce face ca agricultura practică să fie de subzistență și primitivă, de cele mai multe ori neîndestulătoare pentru nevoile oamenilor iar hrana săracă, formată în general din mămăligă, lapte și derivate ale laptelui; 2) Creșterea animalelor, în schimb, este mult mai dezvoltată, favorizată de caracteristicile mediului; 3) Alimentarea cu apă este în general insuficientă; 4) Igiena în general este deficitară, precum și apelarea la sfatul medicului în caz de boală; 5) Există școli doar de nivel primar, ceea ce dă locuitorilor o instrucție elementară; 6) Oamenii înstăriți sunt în număr foarte mic în raport cu numărul total de locuitori ai comunelor, marea masă fiind formată din oameni săraci; 7) Casele sunt construite din lemn și fundație de piatră, relativ mici și neîncăpătoare; 8) Portul este cel de pe vremea dacilor; 9) Pădurenii sunt oameni în viața cărora biserica are o mare însemnătate, ceea ce le conferă un caracter integru și o moralitate sănătoasă, de asemenea sentimentul național este foarte puternic.

Abrevieri

SJHd AN, Govașdia	– Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale, fond Primăria Govășdia, dos. 1/1939.
SJHd AN, Cerișor	– Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale, fond Primăria Govășdia, Dosar Monografia comunei Cerișor, nr. 427/1939.

- SJHd AN, Lelese – Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale, fond Primăria Govășdia, Dosar Monografia comunei Lelese, nr. 427/1939.
- SJHd AN, Sohodol – Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale, fond Primăria Govășdia, Dosar Monografia comunei Sohodol, nr. 427/1939.

Bibliografie

- Antologie 1959 – *Antologie folclorică din Ținutul Pădurenilor (Hunedoara)*, București, 1959.
- Pop 2006 – Grigore P. Pop, *Carpații și Subcarpații României*, Cluj-Napoca, 2006.
- Badea, Niculescu, Roată, Buza, Sandu 2001 – L. Badea, Gh. Niculescu, S. Roată, M. Buza, M. Sandu, *Unitățile de relief ale României. I. Carpații Meridionali și Munții Banatului*, București, 2001.
- Kräutner 1984 – H.G. Kräutner, *Munții Poiana Ruscă. Ghid turistic*, București, 1984.
- Cucu 1998 – V. Cucu, *România. Geografie umană și economică*, București, 1998.
- Popa 1988 – R. Popa, *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988.
- Milcu, Dumitrescu 1961 – Șt. M. Milcu, H. Dumitrescu, coord., *Cercetări antropologice în ținutul pădurenilor. Satul Bătrâna*, București 1961.
- Harta iosefină a Transilvaniei – *Harta iosefină a Transilvaniei (1769-1773)* în ro.wikipedia.org/wiki/Ridicarea_topografica_iosefina

Archival informations about several localities of Land of Woodsmen

Abstract

The Land of Woodsmen is a historic old area, the localities being known since the Middle Ages. The relief is mountainous, with many forests and little rivers. Villages are generally scattered.

The work refers to the monographs of the localities Govăjdie, Cerișor, Lelese, Sohodol and Runcul Mare.

The inhabitants are concerned with agriculture and animal husbandry. Majority are Romanian Orthodox. The localities have school, church, mill, sometimes medical dispensary. The houses are of wood with stone foundation. The food is poor and insufficient and the clothing is similar to the Dacians.